

adóhivatalnál kellett előterjeszteni, amely pedig a pénzügyi igazgatósághoz terjesztette fel a kérvényt

³⁰ K201, 417 Székelyudvarhely, 1944. szeptember 1.

³¹ MRT 1941. (I. kötet) 234–235. p. Ez bármely gazdasági formájú társaság tulajdonára vonatkozott, vagy bármely más alakban „átmentett” formára.

³² Csíkvármegye Hivatalos Lapja, 1941. 21., 230. p.

³³ MRT. 1941. (I kötet) 733. p.

³⁴ Olti Ágoston: *Adalékok a Csíki Magánjavak második világháború utáni történetéhez* (Székelyföld, Nr. 11. 2003, 78. p.)

³⁵ Csíki Lapok, 1941. szeptember 14.

³⁶ Krüger, 1943, 8. p.

³⁷ MT 1937, 146. p.

³⁸ MRT 1943, 27–41. p.

Az élet legsötétebb tréfájának érezhette Pauler Tivadar igazságügy-miniszter azt a pillanatot, amikor 1880. április 14-én különös táviratot kapott a győri királyi ügyésztől. Ebben az állt, hogy az általa és a Királyi Kúria által kegyelemben nem részesített rablógyilkos, akinek esetében „őfelsége a törvény rendes menetének szabad folyást engedett”, vagyis kivégzését engedélyezte, felakasztatott, halottnak konstatáltatott, ámde újjáéledt.

Számos okból érinthette ez őt közelebről. Az első, hogy horvátországi pályája után hazai jogtanári munkásságát éppen a győri akadémián kezdhette meg 1847-es kinevezéssel 1848 tavaszán, s így e város különösen kedves lehetett neki. Másrészt alig néhány éve, az 1875-ben „Perczel Béla minisztersége alatt létrejött, Csemegi Károly által szerkesztett *büntetőtörvénykönyvnek* országgyűlési előadója volt”, s alig két éve – 1872 után ismét, ezúttal a Tiszakormányban – igazságügy-miniszter. Ráadásul „alapvető műve, legjelentékenyebb s legnagyobb becsű munkája” az Akadémia által 1867-ben Sztrókay-jutalommal elismert, három kiadást megért, kétkötetes *Büntetőjogtan* szerzője, aki most az életben szembesülhetett tanai gyakorlatával.

A kor legnépszerűbb hetilapja, a *Vasárnapi Ujság* 1880. április 18-án tudósított a történetről.

„A győri kivégzés rendkívüli esete nagy izgatottságot ébresztett mindenfelé, s a halálbüntetés eltörlésének hívei bizonyára mindig emlegetni fogják, mint rendkívüli érvet. A rablógyilkos Takács János huszonnégy órával élte túl kivégzetését, és így kétszer halt meg. A bitón csak néhány percig függött, mondják, hogy csupán hat percig, s akkor dr. Sikor törvényszéki orvos halottnak jelentette ki, a végrehajtó bírák aláírták a jegyzőkönyvet, hogy Takács János e hó 14-én reggel 8 órakor kisenvedte büntetését és meghalt.

Kozarek hóhér levágta a törvény rendeletére kivégzett ember holttestét, egy talyigára tették és elváltattak vele a kórházba, hogy felboncolják. Előbb villamos kí-

Töttös Gábor

Egy elfeledett jogtörténeti kuriózum – Aki kétszer halt meg egy nap alatt

Pauler Tivadar

sérleteket tettek vele, s erre a halottnak vélt ember mozogni és hörögni kezdett. Nem halt meg.

Azonnal táviratoztak az igazságügy-miniszternek, hogy mit tegyenek; az igazságügy-miniszter azt válaszolta, hogy be kell várni egy további intézkedését, a jogtudósok pedig vitatni kezdték a kérdést, hogy mi történjék e rendkívüli esetben, melynek nincs párja. Ha az elítélt életben marad, a büntetést kiállottnak kell-e tekinteni, szabadon bocsátani, vagy új ítélet alapján fogságba vetni.

A boldogtalan ember nagy kínok közt feküdt, este örülési roham lepte meg; ez később csillapult, éjjel már beszélt is egyes szavakat, de ekkor lábai

és nyaka nagy dagadásnak indult. Reggel égető szomj gyötörte s inni kért. – Mit akar inni? – kérdezték tőle, – Tejet vagy vizet? – Vízet. – monda. – Tejet majd később. Azonban csakhamar beállt a végső halálküzdelem s reggeli 7 óra után meghalt.

Kétségtelen, hogy e rendkívüli eseményt az okozta, mert rövid ideig hagyták a bitón; ezen kívül Takácsnak skorbut miatt a nyaka is meg volt dagadva, s ez a kötél általi halál végrehajtását nehezítette. Kitént e szomorú esetről, hogy a kivégzettekben még mennyi ideig van föllángoló élet, s fölhozzák, hogy a Budapesten kivég-

zett Madarász is, a boncolás alkalmával görcsösen összerándult, de erre azt mondták, hogy friss holttesteknél semmi feltűnő sincs az ily jelenségben. Az új büntető kódex tudvalevőleg a kötél általi halál helyett a nyaktilót akarta életbe léptetni, de a főrendiház nem fogadta el.”

Egy hét múlva a lap a *T. D* névjeggyel *A hóhér kötele* címmel közölt fejtegetést, melyből itt most csak a jogi vonatkozásokat emeljük ki.

„A botrányok idejét éljük. Takács akasztási eseténél fiaskót csinált a hivatalos emberölés. Ez mindenkit méltán megdöbben-tett, de nem egy tanulságot rejt magában...”

Nem érdektelen azon kérdés szellőztetése, hogy ki a hibás? E kérdésnél a három szereplő egyén eljárása esik bírálat alá, t. i. a hóhérré, a törvényszéki orvosé s a királyi ügyészé. A kivégzéssel megbízott egyénnek egyéb tiszte nincs, mint az elítéltet a kötél fojtó hatásának alávetni s a kötél bevégni művét...

Az orvos a kivégzéseknél mindenestre a legmegbízhatóbb személy, miután az ő feladata meghatározni, hogy az akasztott élte fonala megszakadt-e... Mi biztosít tehát a végzetes kimenet valóságos beálltáról? Nézetünk szerint első sorban az *idő hosszúsága*; 30 percnyi idő azután, hogy a szív működés már nem érzékelhető – elég garanciát nyújt.

Itt áttérek a harmadik egyénre, ki a szörnyű cselekvény főrendezője, az államügyészre. Hát az hibás-e? Valójában nem az, de igen is az institúció; midőn az állam ily fontos aktust vitet végbe, különös kötelességének ismerje, hogy egyrészt ügyészét határozott utasítással lássa el a függve tartás minimumára nézve, másrészt nézessen utána azon eljárási módoknak, melyek physikára támaszkodva, nem csalhatnak. Hogy ezentúl jogosult közhíborodásnak kitéve ne legyen: lépjen ismeretségbe az újabb tudományos vizsgálatok eredményeivel...

Ekkor nem fog az állam felsülni s mentséget keresni az orvos gyenge hallérékében. A physika hatálya egyforma mindörökké.

Midőn az emberi érzés felriadt a győri eset után – többféle út és mód ajánlatot, mint lehetne az állami és társadalmi rendre nézve ártalmas azon emberektől jószívet meg szabadulni, kikre inkább ijesztő példaadás végett a halálos büntetés ítélete lett kimondva. Semmi esetre sem feladata sem az egyeseknek, sem az államnak az erőszakos halál válfajai közül a szelídségi skálát megállapítani; aligha lenne hálás a középkor mérgekorszakát visszaidézni utólérhetlen Borgiáival.

Ha segíteni akarnak a bajon, tegyék azt gyökeresen: töröljék el a halálos büntetést; arra, aki gyilkolt, alig lehet nagyobb büntetés az életnél.

Egyébként az akasztás haláltusája a lehető legrövidebb, – s hatása a legmegrendítőbb, – mohamedánnak a legszényenítőbb.

A szerencsétlen Takácsról elmondhatjuk, hogy életének legnevezetesebb része volt a halál utáni 24 óra. Ha életben marad, nagy fejtörésbe került volna a jogászoknak, mit tegyenek vele? A psychologoknak alkalmuk lett volna meggyőződni arról, miként javul

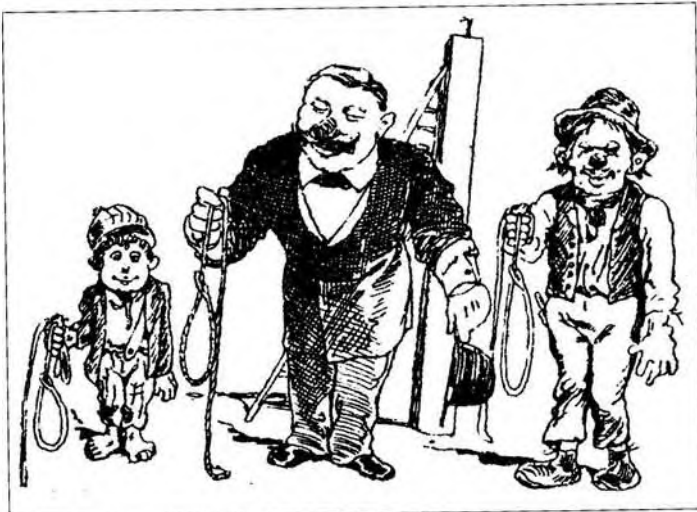
meg egy oly ember, ki a halál minden kínszenvedésén keresztülment. Talán? De miután szemével, ha csak meg nem vakul – azután is fényt érzendett volna, valószínűbb, hogy agya ama fészében, mely eddig gonosz tette ösztönzé, az állambölcsész kedvéért aligha támadtak volna fel a nemes cselekedetek eszméi.”

Ugyancsak ebben az 1880. április 25-i számban, *A híres győri kivégzésről* címmel szólt meg az egyik főszereplő:

dr. Sikor József törvényszéki orvos, aki már '48-as főhadnagyként „fejében nehéz lösebet is kapott”, a város főorvosaként nagy tekintélynek örvendett, ráadásul a helyi jogakadémián éppen a törvényszéki orvostan tanára volt. Alig öt éve a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Munkálatai XVII. kötetében *A törvényszéki orvos hazánkban* címmel érkezett, sőt 1871-ben 230 oldalas műve jelent meg *Törvényszéki orvostudomány jogászok és orvosok számára* címmel. Mindezek alapján a kor megfellebbezhetetlen tekintélyének számított, aki valóságos sorscsapásként élhette meg az esetet. Öszinteségére mi sem jellemzőbb, mint amikor elmondja: módjában lett volna észrevétlenül „helyrehozni a hibát”, de ezt emberként s főleg orvosként nem tehette... Leírása nem kevésbé tanulságos a korabeli viszonyok és gondos működése bemutatására sem.

„Egész Európa beszél ama végzetes akasztásról, mely Győrött folyó hó 14-én végbement Takács János rablógyilkoson. Midőn én ezen megrázkódtató eseményről tudósítom a Vasárnapi Ujság közönségét, nem újságot akarok írni, hanem megvilágítani a dolog azon rejtekeit, melyek a nem szakértő közönség előtt, ha nem is a bosszorkányság, legalább annak a föltevését szülhették, hogy ott az egyes szakemberek mulasztása vagy könnyelműsége okozta a világhírű botrányt, de a melyről a szakértők egészen más fogalmat alkotnak maguknak.

Takács János 26 éves, középtermetű ember volt, sötétszürke hajzattal. Feje gömbölyű, a fülek mögött erősebb kifejlődéssel. Arcvonásai, leginkább pedig sze-

„Kozarek és társai, a törvény kész köteles szolgálói”
(Jankó János egykorú karikatúrája)

mei, született rablógylkosra engedtek következtetést. Sajátságos fényük volt a szemeknek, és a külső szemszögletet olyan mély ráncok körítették, a minők csak 60 éves embernél jönnek elő. Egészséges volt teljes életében, de testén sok helyen a kiállott véres verekedések hegei látszottak. Földműves volt az egész családja, úgy maga is, de írni-olvasni jól tudott, úgy hogy nem lehetett míveltségét egészen kezdetlegesnek mondani.

A győri törvényszék börtöneiben már rendes lakó volt; most utolsó fogsága alatt azonban, miután a folytonos apelláció miatt vizsgálati fogsága tovább tartott, nagyban részese lett azon betegségeknek, mi az e börtönökben való hosszabb tartózkodásnak mindig következése szokott lenni: ez a börtöngörvény. E betegségben halt el bűntársa Gede is... Takácson e betegség a mindkét oldali fültömírigyet (parotoi), a nyak és áll alatti mirigyeket támadta meg, és képezett azokon nagyfokú daganatokat, a melyek közül néhány tyúktojás-nagyságú is volt.

Ily körülmények között ment végbe e hó 14-én reggeli 8 órakor az akasztás. A hóhér igen gyorsan és jól végezte el munkáját, úgy hogy 3 perc múlva az egész jelenlevőség mindegyike azt mondta, hogy ezt ugyan szükségtelen orvosilag megvizsgáltatni, meghalt az jól.

Mintegy 8 perc múlva a királyi ügyész engem mint hivatalosan oda rendelt törvényszéki orvost arra szólított fel, hogy vizsgáljam meg a kivégzett hulláját, és mondjam meg, vajjon meghalt-e vagy él?

Én átéreztem helyzetem kényes voltát, és felelősségem egész terhét. Én, ki mint a törvényszéki orvostudomány tanára, a jogakadémián oly gyakran hirdetem azt a nyomorúságot, miben az orvostudomány szenved, hogy a vízbefúltak, akasztottak és újszülötteken majdnem lehetetlen megismerni a valóságos halált, és azt meghatározni igen nehéz dolog, odamentem az akasztott hullához, és ekképpen vittem véghez a vizsgálatot.

Felbontottam először is a test öltözetét, a szűrfele szövetből álló rabdolmányt, mely jól össze volt gombolva, azután mellényét és ingét. Vizsgáltam először a légző szerveket, tapasztaltam, hogy a mellkas és a borda közötti izmok nyugodtak, mozgáshiányuk teljes, úgy a hasfalak is, tehát a tüdők hűdése beállott. Azután vizsgáltam a vérkeringés életműveit, a szívlyökés helyét az 5-6, úgy a 6-7-ik borda között, és miután legkisebb jelét a szív működésnek fölfedezni nem lehetett, tovább vizsgáltam a szív egész tompulata tájékát, de sehol semmi nyoma a szív működésnek nem mutatkozott. A fül rátevése a mellkasra pedig lehetetlen volt másképp, ha csak le nem vétének a hulla, s ha csak elül összekötött karjai zét nem választatnak, és a szűk darócruha arról le nem vétének. A jelek különben is eléggé bizonyították a szív hűdését.

Vizsgáltam azután a szemek szaruhártyáját, amely oly homályos volt, mint csak holttetemnél lehet. Vizsgáltam végre a látákat (pupillae), ezek igen kitágulva voltak, és bár a nap egész fényével a hulla arcára süttött, mégis legkisebb összehúzóást a fény hatására nem mutattak. Megkísérlettem a látákat két oldalról összenyomni, amikor a gömbölyű láta hosszú tojásdad

alakot nyert, és a nyomás megszűntével is úgy maradt. Tehát az agy hűdése is bekövetkezett.

Mіндеzen tünetek egybevetésével kimondottam azt, hogy a halál beállt.

Mintegy 3 perc múlva újra felszólított a királyi ügyész, hogy még egyszer újból megtegyem e vizsgálatot; mire én odamentvén a hullához, ugyanazon kísérletekre vittem véghez, mint először, és ugyanazon tüneteket tapasztaltam, csak hogy a szemek összenyomott látái egy kissé kezdettek eltérni a tojásdad alaktól, és gömbölyűbbek voltak, mint 3 perc előtt. Erre ismét kimondtam a kérdező királyi ügyésznek, hogy a halál beállott.

Ekkor levették a testet a bitóról, és az e célra oda rendelt városi tetemszállító kocsira helyezték, és vitték a közkórházba. Én, ki jelen akartam lenni a holttest elhelyezésénél, siettem, hogy azzal egyidejűleg érkezhessem oda.

Ekkor láttam, hogy a tetemszállító kocsi a néptömegetől menekülni óhajtván, oly sebes vágatva jött a rossz kövezeten, hogy én attól féltem, hogy a test kidobatik a kocsiból. Egyik orvostársam pedig, aki velem jött, azt mondta: »Csuda lesz, ha föl nem ébred a halott ilyen életmentő kísérlet után.«

Midőn levették a testet a kocsiról, szája sebzett és hörgést hallatott, légzési kísérleteket tett.

A boncterembe vittem tehát, hol reám a gimnázium fizikatanára várakozott, hogy a testen azon kísérleteket megtegyük, amelyek a hullán a kihülés előtt annak izommozgását a villamfolyam hatására létrehozzák. Azonban egy pillanatra érintettem csak a szívgödörtájékot, és azonnal észrevettem tapintás által, hogy a szív, bár igen gyöngén, de működik. A hallgatóság még inkább bebizonyítja a dolog valóságát.

Legegyszerűbben lehetett volna ekkor véget vetni a botránynak az által, ha az erősebb villanygép sodronyát csak egy pillanatra oda értetem a beteg halántékához; ez által azonnal valódi hült tetemmé vált volna, amelyet csak az utolsó ítélet trombitája ébreszthetett volna föl. Ezt megtehettem volna úgy, hogy kívülem és a tanár úron kívül senki sem tudja meg, de az a bakó szerepe lett volna, erre pedig mindenki inkább vállalkozhatik, csak orvos nem.

Ezután mintegy 10 perc múlva már az orsó ütér lüktetései is észlelhetők voltak, sőt a légzési kísérlet mindig sikeresebb lett.

Élt így az életre ébredt akasztott ember 22 óráig az akasztás után, míg agyi hűdés következtében másnap reggel 7 órakor elhalt.

Lássuk tehát, mi volt oka e sajátságos ritka tüneménynek, amely valószínűleg az egész büntető eljárást megfogja másítani és az akasztófát gulotineval cseréli ki.

Az én véleményem, amely a halált meghatározta, nem volt téves; mivel lett légyen az valódi vagy tetszhalál: az magát a valódi halál jeleivel mutatta be, annyira, hogy száz orvos közül egy sem kételkedett volna ez esetben kimondani a halált.

Ami az életre való visszatérést illeti, az, véleményem szerint, akkor is megtörtént volna, ha a hulla még félóráig lógva maradt.

Egyik ok, minek az ébredés tulajdonítható, a mirigy-daganatok a nyakon és az áll alatt, amelyek mint ruganyos és puha testek meggátolták azt, hogy a kötél a fejütert és a torkolati visszeret erősen megnyomja. A másik ok volt azon legügyesebben alkalmazott ébresztő kísérlet, midőn a halottaskocsi a rossz kövezeten vágatva hozta a hullát, és annyira megrázta, hogy a legügyesebben alkalmazott élesztési kísérlet sem tehetne volna jobban.

Nem lehet tehát senkit kárhóztatni ez eseményért mást, mint a rendszert, a mely az orvostól ily esetekben lehetetlenséget kíván, azt t. i., hogy mondja meg a bitófán függő kivégzetről, vajon él-e vagy meghalt? pedig a tudomány rég megállapította az ilyen kívánság helytelenségét, és kimondotta, hogy az akasztottakról, vízbe-fültakról és újszülöttekről nem lehet minden kétséget kizáró teljes bizonyossággal megállapítani a halált.

A rendszer ezen hibáját róta meg e hó 16-án tartott gyűlésében a bécsi orvos-egyesület is, amelyen a birodalom legnagyobb orvosi tekintélye, Billroth tanár nyilvánkozott, hogy az ily esélyekért az orvost felelőség éppen nem érheti.”

A *Vasárnapi Ujság* ugyanezen számában, rövid hírből azt is tudatta: „A győri eset miatt az igazságügy-miniszter vizsgálatot rendelt el, s azt Kozma főügyész teljesíti. A bécsi orvos-egylet e feltűnő esetet vita tárgyává tette, s ekkor a nagytekintélyű Billroth úgy nyilatkozott, hogy az orvosok nagyon sokszor voltak már oly helyzetben, mikor a jelenségek után kimondták a halál bekövetkezését és csalódtak. A győri eset – úgy mond – újabb bizonyítéka annak, hogy a tudomány hiányos, s hogy a halál meghatározására fölállított tételek nem csálhatatlanok.”

A vizsgálat eredményét nem ismerjük, de Pauler Tivadar a halálbüntetés végrehajtás eljárását hama-

rosan, még 1880-ban miniszteri utasítással szabályozta. Ebben könnyű felfedeznünk a győri esetből leszűrt közvetlen tanulságokat. A *Pallas Nagy Lexikona* címszava szerint „A végrehajtható halálos ítélet nyilvános kihirdetése napjáig hivatalos titokként megőrzendő. Az ítélet csak akkor hirdethető ki, midőn a hóhér már rendelkezésre áll. A kihirdetés a reggeli órákban történik, úgy hogy az elítéltnak még 24 órai időtartama maradjon, mely időre vallásabeli lelkész adandó melléje. Az elítélttel az utolsó 24 óra alatt a hivatalos közegeken kívül a királyi ügyész engedélye mellett csakis rokonai találkozhatnak és azok, kiket maga az elítélt látni óhajt. A végrehajtást a kihirdetéstől számított 24 órán túl semmi szín alatt sem szabad elhalasztani. A végrehajtás zárt udvaron vagy más bekerített helyen a közönség kizárásával, de legalább 10 tanú mint bizalmi férfi jelenlétében történik. A halálnak orvosi megállapítása után a hulla még 30 percen át a bitófán érintetlenül hagyandó, s csak ezután újabb orvosi vizsgálat után emelhető le; és két óra lefolyása előtt a kivégzés színhelyéről sem el nem szállítható, sem föl nem boncolható. A hullát eltemetés végett kiadni nem szabad.”

Dr. Sikor József törvényszéki orvos, bár a tények és nyilatkozata révén véltelennek érezhette magát, lelkiismeretét is szerette volna megnyugtanni. Az eset előtt jobbra inkább felnőtteknek szóló történelmi és irodalmi elbeszéléseket írt, de nem hagyhatta békén ez a téma, ezért „1883-ban az Igazságügyi Minisztérium által hirdetett, a rabok számára írott iránymunkával”, a *Lelki beteg...* című művével a pályadíjat megnyerte. Azt persze nem zárhatjuk ki, hogy ebben az elismerésben burkoltan maga a miniszter is kifejezhette köszönetét...

Néhány hónapig emlegették még a különös esetet, aztán a feledés jótékony homálya fedte be – kis híján mindörökre.

KÖNYVEKRŐL

A szólásszabadság alapvonalai – Koltay András könyvéről

Koltay András: *A szólásszabadság alapvonalai* – Magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban
Századvég Kiadó, Budapest, 2009, 816 p.
ISBN 978 963 7340 37 6

emberek korlátoktól, valamint megtorlástól mentesen fejthessék ki kritikai álláspontjukat, a kommunikációs jogok témája hol bűvópatak módjára létezett, hol meg egyenesen a politikai és tudományos közbeszéd fősodrában tűnt elő. Nem volt ez másként Magyarhonban sem, ahol a szólásszabadság harcosai, gondolkodók, s politikai szereplők Hajnó-

czyval kezdődően jó kétszáz esztendeje a szó erejével, vagy éppen cselekvő energiák felszabadításával tettek azért, hogy a Kárpát-medencében is megteremtődjenek

Amióta – s ennek már jó kétezer esztendeje – megindult a küzdelem a vélemények szabad kifejezéséért, s azért, hogy a közélet kérdéseiben az